

E-Devlet - Şeffaflık İlişkisi: Avrupa Ülkeleri için Panel Veri Analizi

Oğuzhan GÖKTOLGA* - Fatma ZEREN** - Abdullah TORUN***

Öz

Bu çalışmada modern kamu yönetimi anlayışının iki temel bileşeni olan şeffaflık ile e-devlet ilişkisini araştırmak amacıyla panel veri analizi yönteminden yararlanılmıştır. 26 Avrupa ülkesi için 2008-2018 yıl aralığındaki 2'şer yıllık veri kullanılmıştır. Sabit etkiler modeli ile gerçekleştirilen tahmin sonrasında e-devlet gelişim düzeyi arttıkça şeffaflığın arttığı bulgusuna erişilmiştir. E-devletin yanı sıra siyasal haklar, hükümetin etkinliği ve kişi başı gayrisafi millî hasıladaki büyümenin etkisi ele alınmıştır. Siyasal hakların genişletilmesi ile şeffaflığın arttığı ve hükümetin etkinliğinin artmasının da şeffaflığı arttırdığı görülmüştür. Gayrisafi millî hasıladaki büyümenin ise şeffaflığa etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: E-Devlet, Şeffaflık, Yolsuzluk, Panel Veri Analizi, Sabit Etkiler Tahmin Edicisi

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
oguzhan.goktolga@inonu.edu.tr

**Prof. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü, fatma.zeren@inonu.edu.tr

***Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
abdullah.torun@inonu.edu.tr

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 04.04.2021

Kabul Tarihi: 24.05.2021

ORCID ID: 0000-0002-5291-060X DOI: 10.37679/trta.909476

ORCID ID: 0000-0002-1661-3587

ORCID ID: 0000-0002-9870-3550

Relationship Between e-Government and Transparency: Panel Data Analysis for European Countries

Oğuzhan GÖKTOLGA - Fatma ZEREN - Abdullah TORUN

Abstract

At this study, panel data analysis is used to analyze the relation between transparency and e-government, which are the main concepts in new public administration perception. Data from 26 European States are used. And these data have been constituted bennially between the years 2008-2018. After the estimation which was gathered via using fixed estimators model, it has been concluded that the more e-state development level is high, the more transparency is achieved. At this study, not only the impact of e-state on transparency, but also impacts of political rights, efficiency of government and the effect of GDP per capita on transparency have been analyzed. It has been concluded that the more political rights are extended the more transparency is achieved; and the more the efficiency of the government expands, the more transparency is achieved. And finally, it has been concluded that the effect of an increase in GDP per capita on transparency is not statistically significant.

Keywords: E-Government, Transparency, Corruption, Panel Data Analysis, Fixed Effect Estimator

Research Paper

Received: 04.04.2021

Accepted: 24.05.2021

1. Giriş

Modern devletler, bir yandan ulusüstü kuruluşların bir yandan da yerel yönetimlerin talepleri neticesinde geleneksel egemenlik alanlarının sınırlandırılması ile karşı karşıya kalmaktadırlar ve bu şartlara kendilerini adapte edebilmek için çaba sarf etmektedirler. Bunun yanı sıra, modern devletler sundukları hizmet kalemlerinin sayıca artması ve hizmet verdikleri alanların genişlemesi neticesinde, vatandaşlarından gelen talepleri karşılamakta zorlanır hâle gelmişlerdir. Yaşadıkları bu sorunlarla mücadele etme çabası çerçevesinde devletler sundukları kamu hizmetlerinin mümkün olduğunca şeffaf, verimli ve etkili sunulması noktasında bir takım arayışlar içerisine girmişlerdir (Rodriguez, 2014:xi). Bu arayışlar neticesinde, modern devletlerin klasik örgütlenme ve işleyişlerinde oldukça önemli değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Yeni Kamu Yönetimi anlayışı ve bu anlayışın gelişim hikâyesi, modern devletlerin gerek teşkilatlanma gerekse işleyiş bakımından yaşadığı dönüşümün de adeta tarihçesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın sonraki bölümünde Yeni Kamu Anlayışı ve sonrasında yaşanan teorik ve pratik dönüşümlere yer verilmiştir.

Yeni kamu yönetimi anlayışının ve dolayısıyla da modern devletlerin işleyişindeki dönüşümün başat kavramlarından bir tanesi “şeffaflık” olmuştur. Şeffaflık, öncelikle idarenin işleyişinde kamu gücünün suistimal edilmesini önleme potansiyeline sahiptir. Bu durum da bir yandan kamu harcamalarında yolsuzlukların azalmasına yardımcı olurken diğer yandan da kamu kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Şeffaflık ayrıca, vatandaşın idarenin iş ve işlemlerini gözlemleyebilme ve kısmen de denetleyebilmesi imkânı sunmaktadır. Bu durum, vatandaşların gözünde devletin ve kamu görevlilerinin meşruiyetlerini güçlendirmektedir.

Modern devletlerin, daha önce de değindiğimiz gibi, verilen hizmet kalemlerindeki artış ve hizmet verilen alanın genişlemesi karşısında yeni yöntem ve süreçler arayışına girdiği dönemde, bilgi işlem teknolojilerinde yaşanan gelişmeler adeta modern devletlerin imdadına yetişmiştir. Özellikle hizmete erişimde sağladığı kolaylıklar, devletlerin maddi yükünü parasal ve insan kaynakları noktasında azaltmıştır. Bilgi işlem teknolojilerinin kullanımı aynı zamanda vatandaşların kamu hizmetlerine ulaşmak için kamuya karşı yükümlülüklerini (vergi borçları, alınan hizmetlerin bedelinin ödenmesi, vs.) yerine getirmek için harcadıkları zamanı kısaltmak suretiyle vatandaşların yaşam kalitelerini de yükseltmiştir.

Bilgi işlem teknolojilerinin kamusal işlerde kullanımına ilişkin genel bir adlandırma olan e-devlet ilkesi, kamusal hizmetlerin ihale aşamasından yürütülmesi ve sonuçlandırılması aşamasına kadar geçen sürenin kamu yani halk tarafından ta-

kip edilebilmesini de kolaylaştırmaktadır. İdarenin iş ve işlemlerinin kamu tarafından takip edilebilmesinin de kamu yönetiminde şeffaflığın artması sonucunu doğurması beklenmektedir. Bu çalışma, bu beklentinin gerçekleşip gerçekleşmediğinin veriler üzerinden analiz edilmesini hedeflemektedir. Başka bir ifadeyle bu çalışmanın amacı, e-devlet ve şeffaflık arasındaki ilişkinin sayısal veriler üzerinden değerlendirilmesidir. Bu amaçla, 26 Avrupa ülkesine ilişkin olarak elde edilmiş olan veriler, çalışmanın ilerleyen kısımlarında ayrıntılı olarak izah edilen istatistik yöntemlerle irdelenmeye çalışılmıştır.

2. Yeni Kamu Yönetimi ve Ötesi

Yeni kamu yönetimi anlayışı, adlandırmadan da anlaşılacağı üzere, geleneksel kamu yönetimi anlayışından uzaklaşarak farklı bir kamu yönetimi anlayışına yönelişi ifade etmektedir. Geleneksel kamu yönetimi (GKY), ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkan ve büyük oranda Woodrow Wilson, Max Weber ve Frederick Taylor'un görüşlerine dayanan bir yönetim yaklaşımıdır. Geleneksel kamu yönetiminin dayandığı temel unsurlar şu şekilde sıralanabilir: Kamu yönetimi siyasi açıdan tarafsızdır, bürokrasi katı merkezi ve hiyerarşik yapıya sahip olan kapalı bir sistemdir. Dolayısıyla vatandaş katılımı sınırlıdır. Kamu programları yukarıdan aşağıya işleyen bir denetim mekanizmasına sahiptir. Bu durum da idarenin takdir yetkisini büyük oranda sınırlandırmaktadır. Kamu yöneticileri kamu politikalarını belirleyen değil, uygulayan konumundadır. Kamu politikalarının belirlenmesi siyasal alana bırakılmıştır. Bu da siyasal ve idari alan ayrımının güçlü olduğu anlamına gelmektedir (Deliveli, 2010: 229). GKY bunun yanı sıra, kamusal çıkarın siyasal olarak tanımlandığı ve hukuki çerçevede ifade edildiği; hizmet verilen kişilerin müşteriler ve paydaş olarak algılandığı, kamu yönetiminin rolünün siyasal olarak tanımlandığı ve her kurumun tek bir alana odaklandığı, başarıya ulaşmak için mevcut kamu mekanizmalarının kullanıldığı; hesap verebilirlik bağlamında kamu yöneticilerinin seçilmiş siyasal liderlere karşı sorumlu olduğu; takdir yetkisinin sadece üst yöneticilerde olduğu; aşağıdan yukarı hiyerarşik örgütlenmenin esas olduğu bir yönetim yapısına da tekabül etmektedir (Denhardt, Denhardt, 2000: 554). Tek tip kontrol mekanizmasının yer aldığı merkezi bir örgütlenme biçimi, birimlerin kendi içerisindeki ve birbirleriyle ilişkilerin net olarak tanımlanmaksızın açık uçlu anlaşmalar çerçevesinde yürütülmesi, uygulamaların kamu etiği ve kamusal davranış temeline dayanması; sabit ve bütçeye odaklanmış bir bütçeleme sisteminin işletilmesine, yönetim becerileri olarak yasal mevzuatın bilinmesine dayalı, kalitatif performans standartlarının baskın olduğu ve denetleme esnasında kurallar ve prosedürlerin esas alındığı bir yönetim süreci olması, GKY'nin diğer özellikleri arasındadır (Kolthoff, 2007: 25).

Geleneksel kamu yönetimi, 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar teorik ve pratik boyutta egemenliğini devam ettirmiştir. Ancak daha önce değindiğimiz nedenlerden dolayı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sorgulanmaya başlanmış ve geleneksel kamu yönetimi anlayışına alternatifler üretilmeye çalışılmıştır. Bu arayışlar neticesinde geleneksel kamu yönetimi anlayışı ve uygulamasında birtakım köklü değişikliklere gidilmiştir. Bu alandaki alternatif arayışlarından bir tanesi de “Yeni Kamu Yönetimi” anlayışıdır. Yeni Kamu Yönetimi anlayışı önceden tasarlanıp uygulanmaya çalışılan bir model olmaktan çok, sürece bağlı olarak şekillenen bir anlayıştır. Yeni kamu yönetiminin ortaya çıkmasında birçok faktörün etkili olduğu söylenebilir. Bu faktörlerden bir tanesi, 1970’lerde ortaya çıkan petrol krizlerinin de etkisiyle ekonomide yaşanan sorunlar ve bu sorunların Keynezyen iktisadi düşünce kaynaklı olduğunun düşünülmesidir. Bir diğer faktör, ekonomik koşulların zorlaşması neticesinde vatandaşların devletten beklentilerinin artması ve devletin bu beklentilere cevap vermekte zorlanmasıdır. Bir diğer önemli aktör, devletin ekonomiye müdahalesinin minimize edilmesi gerektiğini savunan Neo-liberal düşüncenin güç kazanmasıdır. Dünya Bankası, IMF, OECD gibi ülkelerin neo-liberal politikalara destek vermesi, neo-liberal düşüncenin etkinliğini daha da arttırması sonucunu getirmiştir. Bu dönüşümde devlet bürokrasisinin hantal olduğu ve dönüşümün hızına ayak uyduramadığı iddiası da yeni kamu yönetimi anlayışının gelişmesine yol açan bir diğer faktördür. Bilgi işlem teknolojilerindeki ilerleme ve bu yeniliklerin kamu yönetiminde de kullanılabileceği düşüncesi bir diğer nedendir. 1980 sonrası siyasal alanda demokratikleşme ve özgürleşmenin daha çok vurgulanmaya başlaması da yeni kamu yönetimi yaklaşımını getiren bir diğer faktördür (Belli, 2017: 103). Yeni kamu yönetimi Weberyen bürokrasi modeline karşı olup esnek örgütlenme ve zayıf hiyerarşiyi benimsemektedir. Bunun yanı sıra devletin faaliyet alanının sınırlandırılmasını, devletin daha girişimci bir yapıya bürünmesini önermektedir. Ayrıca, hizmette niteliğe ve verimliliğe önem vererek müşteri odaklı hizmet anlayışını ve piyasa sisteminin önemini vurgular. Bunlara ilaveten de kamu yönetiminin ve yöneticilerin sadece siyasal otoriteye karşı değil, özel ve tüzel kişilere karşı da sorumlu olduğunu savunur (Aydın, 2018: 211).

Yeni kamu yönetimi anlayışında yukarıda değindiğimiz amaçlara ulaşabilmek için de yönetimde katılımcılık, şeffaflık, hesapverebilirlik, esneklik ilkelerinin esas alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Okcu vd., 2020: 292).Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı, özellikle 2000’li yıllardan sonra aslında tam olarak bir işletme olmayan kamu kurumlarının bir işletme gibi yönetilirse daha başarılı olacağını iddia etmesi, bunu iddia ederken de sosyal ve siyasal değerleri ve kurumları ikinci plana itmesi; her toplum ve devlet için geçerli olacağını iddia edilerek kendi özünden

uzaklaşarak zamanla kalıplaşması gibi özelliklerinden dolayı eleştirilmiş ve bu anlayışa alternatif olarak Yeni Kamu Hizmeti, Yeni Kamu Yönetişimi, Kamu Değeri Anlayışı, İşbirlikçi Yönetişim vb. adlarla alternatifler geliştirilmeye çalışılmıştır (Aksakaloğlu, 2018: 87). Gerek Yeni Kamu Yönetimi anlayışında gerekse alternatif kamu yönetimi anlayışlarında bu çalışmanın ana kavramlarından olan şeffaflık, kamu yönetiminin daha verimli ve etkili işleyebilmesi için olmazsa olmaz ilkelerden biri olarak yer almaktadır.

3. Şeffaflık

Bu çalışmanın özünü oluşturan kavramlardan biri olan şeffaflık, günümüz kamu yönetiminde gerek teorik gerekse pratik alanda önemini giderek arttırmaktadır. Daha çok hesap verebilirlik kavramıyla birlikte kullanılan şeffaflık ilkesi, kamu yönetimi yazınında saydamlık, aleniyet, idari şeffaflık, gün ışığında yönetim gibi kavramlarla da karşılanmakta olup (Kırışık, 2016: 27), yönetim bilimi alanında kamu yönetiminin iş ve işlemlerinin vatandaşlar tarafından izlenebiliyor olması anlamına gelmektedir. Bu ilke yönetimin işleyişi ile ilgili bilgi, belge ve verilerin açıklanması anlamına gelen açıklık ilkesini de barındırmaktadır (Aydın, 2018: 232). Yönetimde şeffaflık kamu yönetimine ilişkin bilgi ve belgelerin akışının sağlanmasıyla mümkün olmaktadır. Ancak bu noktada zaman zaman bir sorunla karşı karşıya kalınmaktadır: Devlete ait bilgi ve belgelerin paylaşımının ülkenin çıkarlarına zarar verebileceği düşüncesiyle kamu yöneticilerinin bilgi ve belge paylaşımında çok istekli olmamalarıdır. Bu yaklaşım, geleneksel kamu yönetiminde kendisine özellikle kamu yöneticileri arasında oldukça çok sayıda destekçi bulan bir yaklaşımdır. Ancak unutulmamalıdır ki devletin üstün çıkarlarının korunması dışındaki bilgi ve belge paylaşımına yaklaşımı rant paylaşımının ve yolsuzluk ve usulsüzlüğün kılıfı olarak kullanılabilir (Özer, 2015:222).

Şeffaflık ilkesi dört temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlar, aktif şeffaflık olarak da tanımlanan ve devletin bilgi verme ödevi; pasif şeffaflık olarak da tanımlanabilen özel ve tüzel kişilere bilgi edinme hakkının tanınması; bir idari iş veya işlemin hangi yönetsel birim/örgüt tarafından yapılacağını gösteren idari eylemin tabi olacağı esas ve usuller anlamında idari usul ve yönetimin karar alma toplantılarının halka açık olarak gerçekleştirilmesidir. Şeffaflığın etkili ve verimli bir şekilde uygulanabilmesi için kamu yönetiminde görev, yetki ve sorumlulukların tam olarak belirlenmiş olması; kamuoyunun periyodik aralıklarla belirli standartlar çerçevesinde bilgilendirilmesi; ekonomik kaynakların kullanımına ilişkin bütçelerin hazırlanış, kullanılış ve raporlama süreçlerinin kamuoyuna açık bir biçimde gerçekleştirilmesi esastır (Kırışık, 32-36: 2016).

Şeffaflık ilkesi, kamu yönetiminin etkililiğini ve verimliliğini arttırmanın yan sıra, bir ülkede demokrasinin güçlenmesine de katkı sağlamaktadır. Şeffaflık ilkesi ve demokratik yönetim arasında iki taraflı bir ilişki söz konusudur. Bir yandan, şeffaflık ilkesinin ileri demokrasinin mevcut olduğu toplumlarda daha yoğun ve daha etkin bir şekilde işletildiği görülürken, diğer yandan da şeffaflık ilkesinin uygulanması, kamu yönetiminin, başka bir ifadeyle devletin hesap verme sorumluluğunu arttırması hasebiyle demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Çoğunlukla şeffaflık terimiyle birlikte kullanılan ve yönetimin ve yöneticilerin yaptığı görev ve yetkilerinin sonucundan sorumlu olması anlamına gelen hesap verebilirlik ilkesi, hesap verme sorumluluğu olarak da adlandırılmaktadır (Aydın, 2018: 117). Hesap verebilirlik, yalnızca yapılan işlemlerden sorumlu olmakla sınırlı olmayıp, aynı zamanda yapılan görev ve kullanılan yetki konusundaki eleştirileri ve talepleri dikkate alarak bu yönde hareket etmesini de içermektedir (Özer, 2015: 222). Hesap verebilirlik, ilişkisi vatandaşlarla kamu hizmeti verenler arasında, kamu örgütlenmesinin kendi içerisindeki hiyerarşik yapılanması içerisinde ve politikacılar ve bürokratlar arasında işleyen bir mekanizmadır (Özer vd., 2019: 183).

4. E-Devlet

Günümüzde kişiler ve şirketler vergi borçlarının ne kadar olduğunu herhangi bir vergi dairesine gitmeden, oturdukları yerde cep telefonlarından öğrenebilmekte ve bu borçlarını herhangi bir maliye binasına veya bankaya gitmeden ödeyebilmektedir. Yine insanlar herhangi bir işe, sınava, kursa vs. başvurabilmek için çok sayıda form, dilekçe doldurmaya, başvurulması gereken kurumlara bizzat gitmeye gerek kalmadan online olarak başvurabilmektedir. Bazı hukuki ve idari işlemlerde gerekli olan ispat yükümlülüklerini, elektronik ortamda yükledikleri bilgi ve belgelerle yerine getirebilmektedirler. Kısacası, geleneksel kamu yönetiminde oldukça uzun bürokratik süreçler gerektiren mekânsal gidiş gelişleri zorunlu kılan ve dolayısıyla vatandaşlara hem zaman kaybettiren hem de belirli bir miktar da olsa para harcamalarına sebep olan iş ve işlemler, herhangi bir zaman ve para kaybına gerek kalmaksızın çok kısa sürede tamamlanabilmektedir. Vatandaşlara bu kolaylığı sağlayan şey ise bilgi işlem teknolojilerinin (BİT) kamu yönetiminde kullanılmasının giderek yaygınlaşmasıdır. Bilgi işlem teknolojilerinin kamu yönetiminde kullanılması, günümüzde adeta bir çatı kavram konumunda olan “e-devlet” terimiyle ifade edilmektedir. Elektronik kelimesinin kısaltması olarak kullanılan “e-“ ön eki, günümüzde hayatın birçok alanında kullanılmaktadır ve kullanıldığı alanın Bilgi İşlem Teknolojileri (BİT) ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. “e-“ ön ekinin kullanıldığı alanlardan bir tanesi de kamu yönetimi

alanıdır. “e-devlet”, “e- yönetim (e-government)”, “e-yönetişim (e-governance)” ve “e-demokrasi” terimleri, devletin iş ve işlemlerini icra ederken ve yönetim mekanizmalarını oluşturur ve işletirken BİT’ten yararlandıklarını ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Orihuela, Tobi, 2007: 26). İngilizce literatürde daha çok “e-government” yani “e-yönetim” terimi kullanılmaktayken bu kavram Türkiye’de daha çok e-devlet terimi ile karşılanmaktadır. Başka bir ifadeyle Türkçede “e-devlet” ifadesi, “e-government” ifadesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada da e-devlet terimi e-government teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. E-devlete ilişkin birçok tanım bulmak mümkündür: Terim, e-devletin dünya çapında yaygınlaşması için çaba harcayan önemli kurumlardan biri olan BM tarafından “kamu hizmetlerinin vatandaşlara ve işletmelere daha etkili ve daha verimli bir şekilde ulaştırmak için BİT’in kullanılması” olarak tanımlanmaktadır. E-devlet bununla sınırlı kalmayıp kamusal hedeflere ulaşmakta dijital araçların kullanılmasını ve kamunun iş ve işlemlerinde BİT’in kullanılmasını da kapsamaktadır (www.publi-cadministration.un.org). Yine, dünya çapında e-dönüşümün önemli figürlerinden birisi olan Dünya Bankası da e-devleti şu şekilde tanımlamaktadır: “Yurttaşlar, iş çevreleri ve diğer devlet otoriteleri ile ilişkileri dönüştürme yeteneğine sahip olan bilgi teknolojilerinin devlet kurumları tarafından kullanımı demektir” (Yıldırım, 2015, s.8). Yine başka bir tanıma göre e-devlet, devletin vatandaşlara karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetler ile vatandaşın devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin elektronik iletişim ve işlem ortamlarında kesintisiz ve güvenli olarak yürütülmesidir (Özer, Önen, 2019: 193).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere e-devlet, devletin sunmuş olduğu hizmetlere ilişkin bilgi ve belgelerin internette yer almasından çok daha öte bir anlam içermektedir. Örneğin Japonya’da e-devlet, kamu yönetiminde büyük bir reform olarak algılanmaktadır ve e-devlet hem yönetim organlarının birbirleri ile olan ilişkilerinde hem de devlet ve vatandaş veya devlet ve tüzel kişiler arasındaki ilişkilerin doküman veya toplantı temelinde gerçekleşeceği durumlarda hem söz konusu dokümanların hem de toplantıların çevrim içi olarak ulaşılabilir kılınmasını kapsamaktadır. Bunun yanı sıra, söz konusu işlemlerden sonra ortaya çıkan sonuçların veya alınan kararların ve ortaya çıkan yeni bilgi ve durumların yerel ve merkezi yönetim organlarıyla paylaşılmasını içermektedir. Böylelikle herkesin merkezi ve yerel birçok birim tarafından sunulan hizmetlerden zaman ve mekân kısıtlamasına maruz kalmaksızın faydalanmasını böylelikle de herkesin daha konforlu ve daha elverişli bir özel yaşam ve ticaret hayatı sürmesi mümkün kılınmaktadır (Orihuela,Tobi: 2007: 28).

E-devletin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, birbiriyle bağlantılı birkaç faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden bir tanesi gelişmişlik faktörüdür. E-devletin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi belirli düzeyde bir altyapı gerektirir ve bu altyapıların oluşturulması da ciddi bir maddi kaynağı gerektirir. Dolayısıyla e-devletin sağlıklı bir şekilde işlemesiyle gelişmişlik arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. İkinci faktör yönetim faktörüdür. E-devlet uygulamalarının verimli bir şekilde işlediği devletlere bakıldığında, bu devletlerin büyük çoğunluğunun başarılı bir demokratik yönetime sahip olan devletler olduğu görülmektedir. Bir üçüncü faktör kurumsal yapı faktörüdür. E-devletin başarılı olması hantal bürokratik yapılardan çok, esnek yönetsel yapılara sahip olmayı gerektirmektedir. E-devletin verimliliğine etki eden bir diğer faktör teknik ve beşerî altyapı faktörüdür. Bu faktör aslında gelişmişlik faktörüyle bağlantılıdır. E-devlet hizmetlerinin verimliliği büyük oranda telekomünikasyon altyapısının güçlü olmasına bağlıdır. Ancak sadece telekomünikasyon altyapısının güçlü olması e-devletin verimli işlemesi için yeterli değildir. E-devletin verimliliği, teknik altyapısının kullanımının yanı sıra bu teknik altyapıyı kullanabilecek kalifiye çalışanların mevcudiyetine de bağlıdır. E-devletin verimli işleyebilmesine etki eden bir diğer faktör de farklı merkezi ve yerel otoriteler tarafından verilen hizmetlerin tek bir portalde toplanmış olmasıdır. Basit, kullanımı kolay ve güvenliği sağlanmış bir portal, vatandaşın e-devlete olan güvenini arttıracak, bu güven artışı da e-devletin daha yoğun ve daha verimli kullanılmasını sağlayacaktır (Hergüner, 2019: 104-105).

Nitekim, BM tarafından başlangıçta yılda bir kere, akabinde de iki yılda bir “E-devlet Gelişmişlik Endeksi” (E-Government Development Index, EDGI) üç farklı değişken dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Bu değişkenler çevrim içi hizmetlerin kapsamı ve kalitesi, telekomünikasyon altyapısının durumu ve insan kaynaklarıdır (Ekinci, 2018: 338). Türkiye bu indeks verilerine göre, 2012 yılında 192 ülke arasında 80. sırada yer alırken 2020 yılında 193 ülke arasında 53. sırada yer almıştır. Yine 2020 yılında EGDİ'nin alt indeksleri olan Çevrim İçi Hizmet İndeksi sıralamasında 22., telekomünikasyon altyapı endeksinde 79., İnsan Kaynağı İndeksinde ise 52. sırada yer almıştır (cbddo.gov.tr). Yine e-devlet uygulamalarının değerlendirilmesine yönelik olarak Avrupa Birliği tarafından 2000 yılından itibaren iki yılda bir yayınlanan Avrupa Birliği E-Devlet Araştırması, e-devlet uygulamalarının değerlendirilmesinde kullanıcı odaklılık, sınır ötesi hareketlilik, şeffaflık gibi kriterleri esas almaktadır (Ekinci, 2018: 341).

E-devletin yaygın olarak kullanılması, geleneksel kamu yönetimi anlayışındaki dönüşümü hızlandırmış, devlet ve vatandaş arasındaki ilişkinin mahiyetini ve tarafların birbirlerine karşı olan konumlarını da dönüştürmüştür. Geleneksel devlet

anlayışında pasif yurttaş esasken e-devletle birlikte aktif yurttaş algısı güçlenmiştir. Geleneksel devlet anlayışında devletle özel veya tüzel kişilikler arasındaki ilişki bilgi ve istemlerin kâğıt üzerine yazılması gerekirken e-devletle birlikte elektronik iletişim yaygınlaşmıştır. Geleneksel devletlerde internetin kullanımı sadece devletin veri yüklemesi şeklinde olurken e-devletle birlikte vatandaş da veri yükleyebilme şansına sahip olmuştur. Yine geleneksel kamu yönetiminde sunulan hizmetler büyük oranda tektipken, e-devlet ile birlikte kişiselleştirilmiş ve farklılaştırılmış hizmet sunumu mümkün hâle gelmiştir. Geleneksel toplumlarda bilgi akışı devletten kişilere olacak şekilde tek taraflıdır. Ancak e-devletle birlikte karşılıklı bilgi alışverişi mümkün olmuştur. Bu da devlet-vatandaş ilişkisini daha demokratik hâle getirirken aynı zamanda devletin denetlenebilme ihtimal ve imkânını güçlendirmiştir (Denek, 2018:476). Çalışmanın bundan sonraki kısmında, 26 Avrupa ülkesine ilişkin veriler, şeffaflık ve e-devlet arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla panel veri analizine tabi tutulacaktır.

5. Veriler

E-devlet – şeffaflık ilişkisini ampirik açıdan ele alınabilmek amacıyla 26 Avrupa ülkesi (Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya, İsviçre) için 2008-2018 yılları aralığındaki ikişer yıllık veriler kullanılmıştır. E-devletteki gelişimin yanı sıra siyasal haklar, hükûmetin etkinliği ve gayrisafi millî hasıladaki büyüme oranı açıklayıcı değişken olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada hükûmet kavramı, government kavramının dar anlamı, yani “iktidar” anlamıyla değil, terimin geniş anlamı olan kamusal düzeydeki “yönetim” anlamında kullanılmıştır. Hükûmetin etkinliğinin artması, yeni kamu yönetimi anlayışında önemli hedeflerden biridir. Kamuda etkinliğin artırılması da düzenli olarak etkinlik denetimlerinin yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Akyel, Köse, 2010: 16).

Şeffaflık amacıyla kullanılan göstergelerden biri yolsuzluk algılama endeksi- YAI (The corruption perception index-CPI) kullanılmıştır. YAI verisi Uluslararası Şeffaflık Örgütü tarafından her yıl yayınlanmaktadır. Kamuoyu araştırmaları çerçevesinde ülkedeki yolsuzluk algısı tespit edilir, bu indeks 0 ile 100 arasında değer almaktadır. İndeksin değerinin yükselmesi şeffaflığın arttığı ya da yoksulluk algısının azaldığı anlamına gelmektedir. İndeksin değerinin sıfıra yaklaşması yolsuzluğun derecesinin yükseldiğini göstermektedir. Bu değişkenin logaritmik değeri kullanılmıştır.

E-devlet gelişmişlik indeksi-EDGI (E-Government Index), Birleşmiş Milletler tarafından iki yılda bir yayınlamaktadır. Bu veri üç indeksin eşit ağırlıklı ortalamasına dayalıdır. Bu indeksler, çevrim içi hizmet endeksi, telekomünikasyon altyapısı endeksi ve insan kaynağı endeksidir. Ülkeler, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kamunun verimlilik, etkinlik ve şeffaflığını arttırmayı amaçlamaktadırlar. Bu nedenle EDGI değişkeninin şeffaflık ölçüsü olan YAI değişkenini pozitif yönde etkileyeceği beklenmektedir.

Devletin etkinliği-DE (Government Effectiveness) değişkeni devletin şu özelliklerini ölçmektedir. Devletin Etkinliği, kamu hizmetinin kalitesi ve siyasi baskılardan bağımsızlık derecesi, politika oluşturma ve uygulama kalitesi ve hükûmetin bu tür politikalara olan bağlılığının güvenilirliğine ilişkin algıları yakalar. Bu nedenle şeffaflığı arttıracak düzeyde etkisi beklenmektedir. Bu gösterge -2,5 ile 2,5 arasında değer alır. -2,5 devletin performansının zayıf olduğunu ve 2,5 ise devletin performansının güçlü olduğunu göstermektedir. Dünya bankasından bu veri elde edilmiştir.

Siyasal haklar – SH, (Political rights), vatandaşlık haklarının önemli bir kategorisini oluşturmaktadır. Türkiye'nin de 2000 yılında imzaladığı Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 15. maddesinde siyasal haklar, “doğrudan veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma”, “seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmelerini güvence altına alan, gizli olarak oy verilen, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan seçimlerde oy kullanma ve seçilme” ve “genel eşitlik ilkesine uygun olarak ülkesinde kamu hizmetlerine girme” olarak belirtilmiştir (unmik.unmissions.org). Başka bir ifadeyle siyasal hakların kullanılabilir olması, ülkede demokrasi kültürünün belirli bir oranda da olsa yerleştiği anlamına gelmektedir. Bir ülkede demokrasinin sağlıklı bir şekilde işliyor olması da kamu yönetiminde şeffaflık ilkesinin uygulanabilirliğinin artması anlamına gelmektedir. Toparlayacak olursak siyasal hakların sorunsuz bir şekilde kullanılıyor olması, ülkenin demokrasisini güçlendirir ve güçlü bir demokrasi de şeffaflık ilkesinin uygulanma derecesini artırır. SH değişkeni, seçim sürecindeki özgürlük derecesini, siyasi çoğulculuğu ve katılımı ve hükûmetin işleyişini ölçer. Bu değişken 1-7 aralığında değer alan bir değişkendir. 1, özgürlüğün en yüksek derecesini ve 7 ise özgürlüğün en düşük derecesini göstermektedir (www.freedomhouse.org).

Gayrisafi millî hasıladaki büyüme - GSMHB (economic growth) değişkeni dünya bankasından alınmıştır. Elbarnasawy ve Revier (2012) belirttiği gibi bu değişken YAI değişkenini etkileyen önemli bir bileşendir. Refah düzeyi daha yüksek olan ülkelere daha fazla kaynağı yolsuzlukları azaltmak ve daha ileri eğitim düzeyi için tahsis

etmektedirler. Refah düzeyi düşük ülkelerde ise yolsuzluk oranı daha düşüktür. Bu nedenle ekonomik büyüme arttıkça şeffaflık düzeyinin artması beklenir.

6. Ekonometrik Metodoloji

Her bir değişkenin iki veya daha fazla zaman aralığındaki değerlerinden meydana gelen veriye panel veri adı verilmektedir. Panel veri, zaman ve yatay-kesitsel birim olmak üzere iki boyuttan meydana gelmektedir. Bu nedenle bu yapıdaki bir değişken i ve t olmak üzere iki alt indis ile ifade edilir. Bu indisler sırasıyla gözlenen birimleri ve gözlemin yapıldığı zamanı göstermektedir. Panel veri, birimlere özgü heterojenlik bilgisi kullanılabilmesi nedeniyle tek boyutlu verilerden daha avantajlıdır (Baltagi, 2005). İki farklı boyuta ait bilgi kullandığından daha bilgilendiricidir ve verideki daha fazla değişkenliği kapsamaktadır. Bu nedenle açıklayıcı değişkenler arasındaki doğrusal bağıntı probleminin azalmasına ve daha etkin tahminler elde edilmesini sağlamaktadır.

Panel veri ile regresyon analizi yaklaşımında farklı seçenekler bulunmaktadır: Havuzlanmış regresyon modeli, sabit etkiler modeli, rassal etkiler modeli. Havuzlanmış regresyon modelinde verilerin birim ve zaman boyutuna özgü özellikler göz ardı edilerek büyük bir regresyon modeli tahmin edilir (Gujarati, 593). Sabit etkiler modelinde ise birimlere özgü değişkenlikler modele bir parametre olarak dâhil edilir. Rassal etkiler modelinde ise birimlere özgü değişkenlik birimlere özgü rassal hata terimi olarak modele dâhil edilir. Bu rassal hata terimlerinin ise modeldeki açıklayıcı değişkenlerle ilişkisiz olduğu varsayılmaktadır. Bu modeller arasından hangisinin regresyon ilişkisini daha iyi temsil ettiği spesifikasyon testleri ile belirlenmektedir.

6.1. Spesifikasyon Testleri

Verilerin havuzlanmasının uygunluğu F testi ile araştırılabilmektedir, diğer bir deyişle bu test ile birim etkilerin varlığı test edilmektedir. Sıfır hipotezi şöyledir:

$$H_0: \mu_i = 0 \quad i=1,2,\dots,N$$

Bu hipotezi test edebilmek amacıyla F testi kullanılmaktadır. Kısıtlı modele ilişkin bilgiler, havuzlanmış modelin en küçük kareler yöntemi ile tahmininden elde edilen kalıntılar ile kısıtsız modele ait bilgiler ise sabit etkiler modelinin tahmininden elde edilen kalıntılardan elde edilmektedir.

LM testi ise birim etkilerin rassal olup olmadığını belirlemek için kullanılan bir yaklaşımdır. Breusch ve Pagan (1980) tarafında Lagrange Çarpan Prensibi ile geliştirilmiş bir testtir. Havuzlanmış panel veri modeli ile rassal etkiler modeli arasında karar vermek amacıyla kullanılmaktadır.

$$H_0: \sigma_\mu^2 = 0$$

Hausman (1987) tarafından önerilen test, iki farklı tahmin edicinin varlığında kullanılan bir testtir. Sabit etkiler tahmin edicisi ile rassal etkiler tahmin edicisi arasında seçim yapmak amacıyla kullanılmaktadır. Hausman testinde sıfır hipotezi altında açıklayıcı değişkenler ile birim etkiler arasında korelasyon olmadığı varsayılmaktadır. Alternatif hipotez altında ise açıklayıcı değişkenler ile birim etkiler arasında korelasyonun var olduğu varsayılmaktadır.

Rassal etkiler tahmin edicisi β_R ve sabit etkiler tahmin edicisi β_S olsun. Sıfır hipotezi altında β_R , tutarlı ve etkindir fakat alternatif hipotez altında ise tutarlı değildir. β_S tahmin edicisi ise her iki hipoteze göre de tutarlıdır ama sıfır hipotezine göre etkin değildir. Sıfır hipotezi reddedilemediğinde REM tahminicisi daha etkin olduğu için tercih edilir. Hausman test istatistiği şöyledir:

$$m = q' [\text{Var}(q)]^{-1} q$$

Burada $q = \beta_R - \beta_S$ 'dir. β_R , Hausman test istatistiği m , χ^2 dağılımına sahiptir.

6.2. Sabit Etkiler Tahmin Edicileri

Sabit etkiler modeli birimden birime değişen fakat zamanla sabit olan gözlenemeyen değişkenleri kontrol altına alabilen bir modeldir ve aşağıdaki gibi gösterilir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \mu_i + v_{it} \quad i=1,2,\dots,N; \quad t=1,2,\dots,T$$

Burada X_{it} , gözlenebilen açıklayıcı değişkenleri ve $\mu_i = (\mu_1, \mu_2, \dots, \mu_N)$ ise birimden birime değişebilen ancak zamana bağlı olarak değişmeyen gözlenemeyen etkilerdir. Sabit etkiler modeli her birim için bir kesme parametresi elde edilmesi olanağı sunar (Stock-Watson, 359). Birim etkiler ile açıklayıcı değişkenlerin korelasyonlu olabilmesine izin verilmektedir. Sabit etkiler modelleri kukla değişkenli en küçük kareler ile grup-içi tahmin yöntemi ile tahmin edilmektedir.

Spesifikasyon testleri ile veri için uygun model belirlendikten sonra bu uygun model için varsayımlardan sapmaların araştırılması önemlidir. Birimler boyunca hata terimine ait varyansın sabitliği varsayımı sağlanamayabilir. Genellikle bu değişkenliğin sebebi birimler arası farklılıktır. Değişen varyansın varlığını araştırmak amacıyla kullanılan testlerden biri de Breush-Pagan testidir. Sıfır hipotezi altında değişen varyans sorununun olmadığı varsayılmaktadır. Değişen varyans sorununu çözebilmek amacıyla sıklıkla kullanılan yaklaşımlardan biri de dirençli standart hatalardan White standart hatalarını kullanılmasıdır. Birimler arası eş zamanlı korelasyon olarak adlandırılan yatay-kesit bağımlılık problemi panel veride sıklıkla karşılaşılan diğer bir problemidir. Yatay-kesitsel bağlantı, dışsal şokların birimler

üzerinde ortak bir etkiye yol açması veya bilginin birimlerin tümüne veya geneline yayılması gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Yatay-kesitsel bağlantının varlığını araştıran birçok testler bulunmaktadır. Pesaran (2004) tarafından geliştirilen CD testi $N > T$ iken kullanılmaktadır ve sıfır hipotezi şöyledir:

$$H_0: \rho_{ij} = 0$$

Burada, i ve j birimlerin kalıntıları arasındaki korelasyon katsayısıdır. Bu hipotez yatay-kesitsel bağlantının olmadığı anlamına gelmektedir.

6.3. Ampirik Bulgular

Şeffaflık ile e-devlet gelişimi arasındaki ilişki için hangi panel regresyon modelinin uygun olduğunu araştıran spesifikasyon testlerine ait sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir. F istatistiği değeri %1 hata payıyla sıfır hipotezinin reddedilmesine elverecek güçte kanıt sunduğu için sıfır hipotezi altındaki havuzlanmış regresyon modeli varsayımı reddedilmiştir. LM istatistiğinin değeri % 1 hata payıyla sıfır hipotezinin reddedilmesi yönünde bulgu sağladığından, sıfır hipotezi altındaki havuzlanmış regresyon modeli varsayımının reddedileceği anlamına gelmektedir. F ve LM testinin her ikisi de birim etkilerin var olduğunu göstermektedir. Hausman testinin değeri % 5 hata payı ile sıfır hipotezinin reddedilmesi yönünde sonuç sağladığından model tahmin aşamasında sabit etkiler tahmin edicisinin kullanılmasının daha uygundur.

Tablo 1'in en son bölümünde, varsayımlardan sapmaları araştıran testlere ait sonuçlar bulunmaktadır. Yatay-kesitsel bağlantıyı araştıran Pesaran CD test istatistiği en azından % 10 hata payına göre de sıfır hipotezini reddedebilecek düzeyde bilgi sunmamaktadır. Sabit etkiler modeline ait hata teriminde yatay-kesitsel bağıntı probleminin olmadığı görülmektedir. Breush-Pagan testine göre ise sabit etkiler modeli hata teriminde değişen varyans problemi olduğu görülmektedir. Çünkü test istatistiği % 1 hata düzeyinde sıfır hipotezinin reddedilebileceğini göstermektedir.

Değişen varyans probleminin varlığı nedeniyle katsayı tahminleri etkinlik özelliklerini kaybederler. Bu nedenle Huber, Eicker ve White Tahmincisi ile parametre tahmini gerçekleştirilmiştir. Tahmin sonuçları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Model Tahmin Sonuçları ve Tüm Testler

Değişkenler	Katsayılar	t istatistikleri
EDGI	0,347*	3,11
SH	-0,037*	-4,04
DE	0,118**	2,07
GSMHB	0,004	1,46
SABİT	3,769*	30,51
F Testi	12,60*	
Model Belirleme Testleri	F Testi	19,29 *
	LM Testi	167,58*
	Hausman Testi	10,51**
Varsayımlardan Sapmaların Araştırılması	Pesaran CD Testi	0,205
	Breush-Pagan Testi	1585,85*

* , % 1 düzeyde ; ** , % 5 düzeyde anlamlı olduğunu göstermektedir.

7. Sonuç

E-devlet uygulaması özel ve tüzel kişilerin kamu hizmetlerine daha kolay ulaşmasını sağlayarak, vatandaşların ve şirketlerin daha konforlu ve daha rahat bir yaşam sürmelerine katkıda bulunmaktadır. Ancak e-devletin katkıları bununla sınırlı değildir. E-devlet, bir yandan bireylerin daha rahat bir hayat sürmelerini sağlarken diğer yandan da kamu yönetiminin dolayısıyla da devletin daha şeffaf olmasını sağlayarak ülkede demokrasinin güçlenmesine de katkı sağlamaktadır. Bir diğer ifadeyle e-devlet sadece bireylere ait özel alanın değil aynı zamanda siyasal alanın da iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır. E-devlet, vatandaş ve birey arasındaki bilgi akışının aktif bir biçimde gerçekleşmesi ilkesine dayandığı için kamu politikalarının uygulanmasında da devletlerin daha şeffaf davranmalarını zorunlu kılmaktadır. Başka bir ifadeyle kamu kaynaklarının kullanımı sırasında ortaya çıkması muhtemel yolsuzlukların da adeta önünü kesmektedir. Kamu kaynaklarının daha verimli ve daha adilane kullanılmasını sağlayan bu durum da toplumun genel refahına katkı yaparak toplumların ekonomik refah düzeylerini de yükseltmektedir. Yani e-devlet, özel alan ve siyasal alanın yanı sıra ekonomik alanın da iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Nitekim, çalışmamızın ampirik bulgularının özetlendiği Tablo 1'deki sonuçlara göre e-devlet gelişmişlik düzeyi (EDGI) yükseldikçe ülkelerdeki şeffaflığın arttığı görülmektedir. Siyasal haklar değişkeni SH, 1-7 arasında değer almaktadır. Bu değişkenin değerinin azalması siyasal hakların genişlediği ya da özgürlüğün arttığı

anlamına gelmektedir. SH değişkenine ait katsayı istatistiksel olarak anlamlı ve negatiftir. SH değeri azaldıkça, yani özgürlükler arttıkça şeffaflığın artacağı görülmektedir. Devletin etkinliğini gösteren DE değişkenine ait katsayı, istatistiksel olarak anlamlı ve işareti pozitifdir. Devletin etkinliği artıkça şeffaflık artmaktadır. Gayrisafi millî hasıladaki büyüme oranının şeffaflığa etkisi ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. Tablo 1’de belirtilen F istatistiği ise tüm açıklayıcı değişkenlerin katsayılarının aynı anda anlamlı olduğu ya da sabit etkiler modelinin e-devlet-şeffaflık ilişkisini temsil etmede yeterli olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, E-devlet ile şeffaflık ilişkisini ampirik olarak ölçtüğümüz bu çalışmamızda 2008-2018 yıl aralığı için 26 Avrupa ülkesine ait veriler kullanılmıştır. Sabit birim etkiler regresyon tahmin sonuçlarına göre ülkelerdeki e-devlet hizmetlerinin artırılması, siyasal hakların genişletilmesi ve hükûmetin etkinliğinin artırılması ile şeffaflığın arttığı ve dolayısı ile yolsuzlukların azalması beklenmektedir. Çıkan bu sonuçlar da e-devletin bireysel, siyasal ve ekonomik alanı iyileştirdiğine ilişkin görüşümüzü desteklemektedir.

Kaynakça

- Ahiskaloğlu, Y. (2018). “Yeni Kamu Yönetimi ve Alternatif Arayışlar”. Kamu Yönetimi Tartışmaları (der. M. Akif ÖZER Ufuk AYHAN içerisinde). Ankara. Gazi Kitabevi ss. 85-113.
- Akyel R., ve H.Ö. Köse (2010). “Kamu Yönetiminde Etkinlik Anlayışı: Etkin Kamu Yönetimi İçin Etkin Denetimin Gerekliliği”. Türk İdare Dergisi. Sayı 466. ss. 9-45.
- Aydın, A.H. (2018). Kamu Yönetimine Giriş. Ankara. Seçkin Yayınları. Baltagi, B.H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data* (3rd edition). Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Belli, A. (2017). “Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Bağlamında Yerinden Yönetim ve Yerel Yönetimlerin Değerlendirilmesi: Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi. 9(16):101-101
- Breusch, T. S., and A. R. Pagan (1980), “The LM Test and its Applications to Model Specification in Econometrics,” *Review of Economic Studies* 47, 239–254
- Deliveli, Ö. (2010). Kamu Yönetiminde Kavramlar. Bursa. Ekin Yayınevi.
- Denek, S. (2018). *Teknolojik Kamu Yönetimi*”. Kamu Yönetimi Tartışmaları (der. M. Akif ÖZER Ufuk AYHAN içerisinde). Ankara. Gazi Kitabevi
- Denhardt R., Denhardt, J. (2000). “The New Public Service: Serving Rather than Sterning”. *The Public Administration Review*. Vol. December 2000. Vol. 60 No.6. ss.549-554.
- Ekinci,T.A. (2018). “Türkiye’nin E-Devlet Görünümüne Uluslararası Göstergelerden Bir Bakış”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:32. ss.333-351.
- Elbahnasawy, N. G., & Revier, C. F. (2012). The determinants of corruption: Cross-country-panel-data analysis. *The Developing Economics*, 50(4), 311–333.

- Gujarati, D.N., Porter, D.C. (2012), Temel Ekonometri (Basic Econometrics) Çeviri Editörleri: Ümit Şenesen ve Gülay Günlük Şenesen, Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Hausman, J. A. (1978), "Specification Tests in Econometrics," *Econometrica* 46, 1251–1271.
- Hergüner, B. (2019). Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar. Ankara. Seçkin Yayınevi.2. Baskı.
- Hsiao, C. (1986, 2004) *Analysis of Panel Data*, Cambridge University Press.
- <https://cbbdo.gov.tr/haberler/4834/-birlesmis-milletler-e-devlet-gelismislik-endeks-aciklandi>. Erişim Tarihi: 28.03. 2021
- <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/about/unegovdd-framework>. Erişim Tarihi: 26.03.2021
- Kırışik F. (2016). Yönetmelik Dönüşüm Sürecinde Şeffaflık ve Bilgi Edinme Hakkı. Bursa. Ekin Yayınevi.
- <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovCivPol-Rights.pdf>, Erişim Tarihi: 01.05.2021 Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi,
- Kolthoff, E. (2007). *Ethics and New Public Administration: Empirical Research into the Effects of Businesslike Government on Ethics and Integrity*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Okcu, M, . Usta, S, Ceyhan H. (2020). "Değişen Kamu Yönetimi Anlayışı ve Bürokrasi Kültürü". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 22(39). ss. 291-311
- Orihuela, L., OBI, T. (2007). "E-Government and E-Governance: Towards a Clarification in the Use of Two Concepts" in *E-Governanc: A Global Perspective on a New Paradigm*. (Ed. Luis Orihuela ve Toshio OBI). IOS Press, Amsterdam. ss. 26-30.
- Özer, M.A vd. (2019). *Kamu Yönetimi (modern) Yapı ve Süreçler*. Ankara. Gazi Kitabevi. Güncellenmiş 2. Baskı.
- Özer, M. A. Önen, S.M. (2019). *200 Soruda Kamu Yönetimi*. Ankara. Gazi Kitabevi. 3. Baskı.
- Özer M.A.(2015). *Yeni Kamu Yönetimi*. Ankara. Gazi Kitabevi.
- Palvia, S., C. Jain, C. Sharma, S. (2007). "e-Government and e-Governance: Definitions/ Domain Framework and States Around the World". *Foundations of e-government 5th International Conference on e-governance (ICEG)*. 28-30 December 2017. Ss.1-12.
- Peseran, M. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*. IZA Discussion Paper, 12-40.
- Rodriguez-Boliva, M.P. (2014). *Measuring e-government Efficiency- The Options of Public Administrators and Other Stakeholders*. Springerler.USA (e-book).
- Stock J. H. ve Mark W. Watson (2011), *Ekonometriye Giriş*, Efil Yayınevi, Ankara. Çeviren: Bedriye Saraçoğlu
- Yıldırım, M. (2015). *E-Devlet ve Yurttaş Odaklı Kamu Yönetimi*. Ankara. Nobel Akademik Yayıncılık.

72.5

10.00 AM

LOADING..